

VERES JÓZSEF

Egy nevesített jogi személy

Társaság vagy szövetkezet

A vállalkozást nem szabad csupán valamiféle „tőketársulásnak” tekinteni, az ugyanakkor „személyek társulása”
(II. János Pál pápa)¹

I.

Amióta a természetes személy mellett jogalánként megjelent a jogi személy is, a jogi fogalomalkotás non plus ultrája a jogi személy milyenségének (lényegének) tökéletes megfogalmazása lett. Már az elméletek felsorolása is hosszadalmas lenne, de azért érdemes néhány tételt jelezni, így: a fikcióra, a realitásra, célvagyon jellegre, a jogi személyre vonatkozó jogszabályok összességére, a „beszámítási pontra” irányulókat. (Kelsen, Moor). És így nem véletlen Világhy Miklós lehangoló összegzése: a jogi személy lényegének megoldása... „végül is az üres logikai konstrukciók játékába fulladt.”² Az ún. új szocialista szemlélet pedig hangsúlyozta: „a jogi személy tartalmilag emberek csoportosulása, egysége, azaz kollektív jogalany”. Azaz, ez a szemlélet azt emelte ki, „hogy a jogi személy társadalmi realitás, az emberek meghatározott okból eredő és meghatározott célra irányuló, valóságos társadalmi érdekeket kifejező és szolgáló társulása.” (Szabó Imre)

A társadalmi realitás és cél piedesztáljának erodálását követően ismét központi kérdéssé vált a jogi személy lényege, fajtái szabályozásának módja, s nem utolsósorban az egyes fajták belső struktúrája.

A személy, így a jogi személy modern törvényi általános szabályait jelentő új Polgári Törvénykönyvhöz (Ptk.) füzendő rövid észrevételeimnél nem tudok – nincs is elegendő ismeretanyagom – széles spektrumú áttekintéssel próbálkozni,

¹ II. JÁNOS PÁL pápa: *Centesimus annus*. Szent István társulat Bp., 1991, 65. p.

² VILÁGHY MIKLÓS: *Magyar Polgári jog I.* Tankönyvkiadó Bp., 1965, 129. p.

de nem vállalkozom sem a jogi személyek elméleti koncepciójának összegezésével, sem az egyes fajták taglalásával, elemzésével, legfeljebb, egy jogi személy fajtát szeretnék pontosabban nevesíteni – az összefüggések tükrében.

II.

Bevallom, Kelsen (és Szászy-Schwarz) realitása áll legközelebb hozzám, amely szerint a jogi személy nem más, „mint a reá vonatkozó jogszabályok összessége”, vagy talán az emberi cselekvéseknek a jog által kijelölt „beszámítási pontja”. Azért az sem hagyandó figyelmen kívül, hogy az érdek is a jogi személy lényegéhez tartozik, és a vagyont összetartó cél sem elhanyagolható motívum.

Az elmondottak után, ha az ultramodern gépi világnak jellegzetes figurájából indulok ki: a jogi személy olyan robot, amelyet ugyan a jog (a tevékenységet biztosító és keretet adó energia) mozgat, azt viszont az érdekeket hordozó és célt elérni kívánó természetes személyek mindenkori (társadalmi, gazdasági, politikai) motivációi motiválják, és termelik meg.

Ebből a bizzar, de nehezen támadható „struktúra” alaphoz könnyen el lehet jutni az új Ptk. koncepciójának egyik alaptételéhez, nevezetesen: „Az egyes jogi személyekre vonatkozó – a külön törvényekből átvett – töredékes szabályozást el kell hagyni. A Kodexben meghatározott jogi személyeken kívül más jogi személy létesítéséről csak törvény és a Ptk. szerinti tartalommal rendelkezhet... A társaságokra (ideértve a szövetkezeteket is), valamint az alapítványokra és egyesületekre (ideértve a köztestületeket) vonatkozó rendelkezéseket a személyekről szóló könyvben kell megállapítani.”

Kritikai élű ez a megjegyzés is: „A jogi személyre vonatkozó – mai megoldás szerinti – párhuzamos szabályozásnak semmi értelme nincs, felesleges néhány jelzésszerű rendelkezést a Kodexben elhelyezni, amúgy a részletes szabályokat külön törvényben szerepeltetni.”³

A javaslat szerint a Kodex „A személyek” című könyve a jogi személyekre vonatkozó általános szabályok mellett a polgári jog „legjelentősebb három jogi személy típusának (társaság, egyesület, alapítvány) teljes szabályozási anyagát” tartalmazná. A tervezet szerint ugyanis „számos olyan rendelkezés található a külön törvényekben, amelyek megfelelő absztrahálással minden jogi személyre vonatkozó általános szabályozást lehet kialakítani, természetesen megengedve az indokolt eltéréseket a jogi személyek egyes fajtáinál”.

Az itt jelzett javaslat vitatható tétele a jogi személy nevesített típusainak meghatározása. Természetesen, sem a jogi személyek osztályozásáról (közjog, magánjog), sem a modellek széles skálájáról nem kívánok szólni, csupán egy alapkérdésről, amelyik így szól: milyen kritériumok alapján lehet minősíteni egy jogi személyt, s abból adódóan a tervezet miatt az említett három fajtát

³ Az új Polgári Törvénykönyv Koncepciója. Magyar Közlöny 2002, 15. sz. 19. p.

(típust) nevesíti, holott az ún. úszó határok elmélete alapján egymásba folynak a fajták, amelynek legkarakterisztikusabb folyamatát éppen a társaság és a szövetkezet összefüggéseiben lehet felfedezni. Itt és most éppen ennek az úszó határnak a fajtákat (típusokat) rontó hatását szeretném bemutatni, ami éppen a jogi személy alapkritériumainak (beszámítási pont, ok, cél) relatív voltát hivatott kimutatni, amely mindig csak az adott társadalmi, gazdasági, politikai viszonyok által határozható meg.

Induljunk ki a szövetkezet fogalmából. Bár már korábban is hangsúlyoztam, a szövetkezet fogalmának elemzése, a jogi minősítéstől függetlenül kiérlelt, nagyobb lélegzetű tanulmányt igényel, ezért csak a kronológiai menetet vázolóan a „relatív” jelző bizonyítására.

Gondoljuk végig, 1875-ben a Kereskedelmi Törvényben a szövetkezeteknek meg nem határozott számú tagokból álló „azon társaságot tekintették, mely tagjaik hitelének, keresetének vagy gazdálkodásának közös üzletkezelés mellett, illetőleg kölcsönösség alapján, előmozdítására alakul.” Hosszú vajudás és számtalan tervezet eredményeként már önálló szövetkezeti szabályozási keretben (külön törvényben 1947: XI. tc.), azaz 72 év elteltével látott napvilágot a következő fogalom. E szerint: „A szövetkezet előre meg nem határozott számú kis gazdasági egyedek társasága. Tagjai egyéni és közös gazdasági érdekét valamint társadalmi felemelkedését a kölcsönösség alapján hivatott előmozdítani. Tagjai személyes közreműködésükkel vagy a szövetkezet igénybevételével, valamint vagyoni szolgáltatással vesznek részt a társaságban.”

A polgári demokráciának minősített, rövid ideig tartó (1945–1948) intervallumot követően a szocialista alapkoncepció a kollektív (közösség) és a csoporttulajdon, valójában fiktív kapcsolatrendszerét próbálta törvényi alapon is kiépíteni. Így született meg a már konszolidációnak minősített időszakban ez a fogalom: „A szövetkezet az állampolgárok által önkéntesen létrehozott, a tagok személyes és vagyoni közreműködésével vállalati gazdálkodást és társadalmi tevékenységet folytató közösség, amely a szocialista szövetkezeti tulajdon és a demokratikus önkormányzat alapján jogi személyként működik.”

Ezért már a nyolcvanas évek végén újra kellett volna fogalmazni a magántulajdonon alapuló, európai szövetkezeti kvalitást felmutató, a szövetkezés lényegét meghatározó fogalmat. Ami azonban olyannyira nem ment, hogy ma is torzó a törvényi fogalom és ellentmondásos a kategorizálás.

Akkor, ha csak az elfogadott törvényi fogalomalkotásokat vesszük sorba, és meg sem kíséreljük megemlíteni a különböző javaslatokat, az elénk tűnő kép a jogalkotási menet szükséges logikáját képtelen tükrözni; de nézzük sorba a fogalomalkotásokat.

A rendszerváltást követő első szövetkezeti törvényre még rányomta bélyegét a beidegződött szemlélet. Vagyis: „A szövetkezet a szövetkezés szabadsága és az önsegély elveinek megfelelően létrehozott közösség, amely a tagok személyes közreműködésével és vagyoni hozzájárulásával, demokratikus önkormányzat keretében a tagok érdekeit szolgáló vállalkozási és más tevékenységet

folytat. A szövetkezet jogi személy” (1992. évi I. tv.) A lényegét tekintve: a fogalomalkotásból kimaradt a szocialista szövetkezeti tulajdon, mint alap és belekerült a tagok érdeke, mint az elérendő cél motivációja.

Értelmetlennek tűnik a további törvényfogalmak idézése, mivel azok között lényegi különbség alig mutatható ki. A nyolc év elteltével alkotott törvény egyrészt kibővítette a célt, vagyis jobban kiemelte a tagok saját gazdálkodása eredményességének előmozdítását, másrészt – ugyan meglehetősen homályos szövegezéssel – megemlítette a természetes személy tagok fogyasztását, illetve esetenként tagjai munkavállalói és azok hozzátartozói kulturális, oktatási, szociális szükségleteinek kielégítését, s ettől fogva a szövetkezet „jogi személyiséggel rendelkező gazdálkodó szervezet” (2000. évi CXLI. tv.).

Alig telt el hat év és ismét új szövetkezeti törvény és fogalom született (2006. évi X. tv.). Enyhe szarkazmussal azt lehetne mondani: a két fogalom közötti lényegi különbség a „gazdálkodó” szó kihagyása – tehát „csak” szervezet és nem gazdálkodó szervezet. A szöveghűség miatt azért azt is hozzá kell tennem, világosabb megfogalmazást kapott a cél is, nevezetesen: a szövetkezet „célja a tagjai (gazdasági, szociális, egészségügyi) szükségletei kielégítésének elősegítése”.

Mіндеzek után – tájékozódás végett – a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége (SzNSz) által 1995-ben közzétett, ma is hatályban lévő alapelveken nyugvó meghatározás alapján zárjuk a magyar fogalomalkotás menetét. Igaz, a híres ROCHDALE-i szövetkezés elvei majd egy fél tucatszor változtak, de azok valójában a változó szavak „relációját” mutatják. Az SzNSz megalakulásának 100. évfordulóján modernizált alapelvekre épülve: „A szövetkezet olyan személyek autonóm társulása, akik önkéntesen egyesültek abból a célból, hogy közös gazdasági, társadalmi és kulturális szükségleteiket és törekvéseiket közös tulajdonú és demokratikusan irányított vállalat útján megvalósítsák.”

Végül is összesimulni látszanak a fogalmak, a nevesített jogi személyek pontosításához mégis hiányoznak elemek. Ezekből kettőt kiemelve, az egyik: a szövetkezés meghatározó nevesítése. A másik: a szövetkezet jogi minőségének, de legalábbis a minősítés lehetőségeinek Kodex jellegű rögzítése, vagyis társaság, egyesület stb.

II.1.

Az idők folyamán a szövetkezetek megjelenési formája már volt kereskedelmi társaság, társaság, kollektíva, közösség, gazdálkodó szervezet, most: szervezet; de még ma sem tisztázott, vajon a szövetkezet társaság, egyesület stb., vagy „csak” szövetkezet. Meghatározva persze a kritériumokat (amelyek természetesen a belső viszonyokban jelennek meg).

Valójában – ahogyan említettem is – amikor a koncepció a nevesítés során a társaságokat és a szövetkezeteket együtt említi, a végleges besorolást még nem végezte el. Ezért kérdés lehet, tényleg olyan nagy jelentőséget kell tulajdonítani

a szövetkezet jogi formájának? EU-ban ezen a területen ugyanis ma is színes kavalkádot látunk. A szabályozatlanságból elindulva (éppen Dániában), a társaság, a szövetkezeti társaság, az egyesület, a gazdasági szervezet, a szervezet és nem utolsó sorban a szövetkezet jelenik meg, mint jogi forma, de a kettős besorolás is megtalálható az egyes tagállamok törvényi rendezésében.

Amennyiben az SzNSz által konstruált fogalomból kiemeljük az autonóm társulás minősítését, még tovább bővül a színskála. Kérdés az is, van-e jelentősége a különböző országokban beidegződött szóhasználatoknak? Ragaszkodnak-e görcsösen az egyes nyelvterületeken kialakult osztályozáshoz? Példa erre éppen mi vagyunk: az egyesület (Verein) és a társaság (Gesellschaft) „kibékíthetetlen” ellentéte is a közjogi és magánjogi megközelítésének aspektusából ered, amelyeknek a magyar jogfejlődést szolgáló német, illetőleg osztrák szemlélet közti különbség volt az alapja. Az első időszak szabályozásánál az osztrák szövetkezeti törvény a Verein szót használta azért, mert Ausztriában a jogi személyiség fogalma az említett szóval volt összefüggésben. A német törvény ezzel szemben ragaszkodott a Gesellschaft kifejezéshez, mivel Németországban a szövetkezeti törvény fakultatív volta miatt a szövetkezet magánjogi egyesülésnek minősült; vagyis: a magánjog területén az egyesület vált az általánossá, szemben a közjogban favorizált társasággal.⁴

Ma már érthetetlen, hogy a szövetkezet társaságként való jogi minősítése Magyarországon változatlanul bizonytalan, illetőleg 1947-et követően alkalmazott minősítés (kollektíva, közösség) csupán szervezetté „nemesült”, és sem a Ptk. koncepciója, sem a legújabb szövetkezeti törvény (2006. évi X. tv.), nem-hogy kategorikusan, de még egyértelműbben sem fogalmaz. Pedig a nyílt és védhető állásfoglalás érdekében egyszer döntést kellene hozni, hogy a szövetkezet vagy társaság, vagy egyesület stb., vagy a jogi minősítés hordozója maga az elnevezés (szövetkezet), de akkor jogi kategória legyen, s a Ptk.-ban is a négy kiemelt jogi személy közé tartozzon. Illetőleg hazánkban már régóta él egy korrekt elképzelés, nevezetesen: legyen a szövetkezet a társaság sui generis kategóriája, s ennek a szövetkezeti társaságnak a legfőbb jellegzetessége legyen a kettősség (a modern követelményeket kielégítő személyi és tőketársulás), amelyben domináns elem az egyén, az egzisztencia támogatása, megsegítése.

Menetközben még a következő kérdést is tisztázni kell: a szövetkezeti fajták (típusok, modellek) mennyiben befolyásolják a törvényben rögzített megjelenési formát?

A gazdasági társaság megjelenési formájából induljunk ki, e szerint a gazdasági társaság csak a törvényben (2006. évi IV. tv., Gt.) szabályozott formában alapítható, sőt az is előírható, hogy egyes gazdasági tevékenység meghatározott társasági formában végezhető. Ezzel szemben a magyar szövetkezeti törvényhozás a kezdeti egységes szemléletet követően még mindig a működési terüle-

⁴ VERES JÓZSEF: A szövetkezet jogi minősítése. *Szövetkezés*, 2002. 1–2. sz. 55–69. p.

tekre koncentrálnak (pl. ipari, hitel, lakás stb.). Holott már több mint száz évvel ezelőtt leírták:

„a szövetkezet fajainak taxatív felsorolása csak példaképpen szolgál, és nem meríti ki a szövetkezet fajainak beláthatatlan sorozatát. A szövetkezet fajai oly sokfélék lehetnek, mint amilyen sokféle módon a cél: a tagok keresetének és gazdálkodásának előmozdítása elérhető.⁵

E megállapítástól függetlenül taxációval is találkozhatunk: ide tartozónak vélték az előlegezési hitelegyleteket, a nyersanyag közös beszerzésére, közös raktár tartására vagy közös termelésre alakult egyleteket, a fogyasztási egyleteket, a lakásépítő társaságokat és a kölcsönös biztosító társaságokat (1875:XXXVII. tc., Kereskedelmi Törvény 223. §.).

Véleményem szerint már ekkor megszületett az EU-ban ma is ismert és elfogadott, lényegi változásokon keresztül nem esett tagolás, amely három fontos gazdasági célból kiindulva (a gazdasági javak előállítására; a már meglévő gazdasági javak fenntartása, megmentése, a bekövetkező károk elhárítása; a gazdasági és üzleti kiadások csökkentése) a szövetkezeteket három csoportba osztotta. A szövetkezetek fajtái – úgymond – „három célirány szerint rendszeresen és legkimerítőbben osztályozhatók”, nevezetesen így lehetnek:

- termelő (produktív) szövetkezetek, melyek új gazdasági javak előállítása által tagjaik jövedelmét szaporítani igyekeznek;
- biztosító szövetkezetek, amelyek tagjaiktól a meglévő gazdasági javak elvesztése által származható károkat elhárítani törekednek;
- disztributív szövetkezetek, amelyeknek feladatát tagjaik gazdasági és iparüzleti kiadásának csökkentése jelenti.⁶

Nagyot ugorva az időben, csak a közeli múltból induljunk ki, figyelemmel a rendszerváltásra. 1992–2007 között tizenöt év telt el, illetve telik el. Eddig is több jelentős új/régi modell született meg a szövetkezés területén – a vitáktól, érvektől és ellenérvektől függetlenül. Ezekből néhányat kiemelve, kronologikus sorrendben, így pl. említésre méltó az 1992 decemberében megalakult feldolgozó-értékesítő pinceszövetkezet (Egerszalók-Demjén Pinceszövetkezet), a szintén 1992-ben létrejött termelő-értékesítő erdőszövetkezet (Kiskunfélegyházi Nemesnyár Erdőszövetkezet), valamint a „Keceli Modell”-ként megismert, tipikusan termékpályás rendszerű modell (a keceli Szőlőfürt Szövetkezet), 1995 tavaszán – első között az országban – megalakult a beszerző-értékesítő új modell, Mórakert Beszerző és Értékesítő Szövetkezet néven, 1999-ben pedig teljesen új területen tűnt fel egy speciális modell, a „Jászberény Jásznektár Natúr Méhészeti Termék Termeltetői és Értékesítő Szövetkezet” – és a felsorolást

⁵ GALOVITS ZOLTÁN: *A magyar szövetkezeti jog*. Grill Károly Könyvkiadó, Bp. 1901, 1–270. p.

⁶ GALOVITS ZOLTÁN: i. m. 26–27. p.

még tovább lehetne folytatni. Ami a pénzügyi területet illeti, két „új” modell született 1994-ben és 1995-ben: a hitelszövetkezet és a biztosítószövetkezet.

A két szövetkezeti törvény alapvetően már nem kategorizált, a nevesítéseket az 1992. évi (1992. évi I. tv.,) nem tudta, a 2000. évi (2000. évi CXLI. tv.,) nem is akarta elkerülni, sőt az utóbbi ágazati törvény kormányrendelet megalkotását is igényelte.

A nagyon várt új törvényalkotásnál pedig szem előtt kellett volna tartani az ENSZ főtitkárának az ENSZ 1999. decemberi közgyűlése számára benyújtott jelentésében összegzett követelményeket, vagyis:

- A szövetkezetekről szóló egységes törvény vagy egyes szövetkezetekről szóló törvény általános része foglalja magába a törvényi rendelkezések alapelemeit és minden bírósági és igazgatási gyakorlat alapvető útmutatásait.
- Amennyiben valamennyi szövetkezeti kategóriára egy általános törvény vonatkozik, annak érdekében, hogy a szövetkezetek bizonyos sajátos kategóriáinak is megfeleljen, az általános törvénnyel konzisztens külön törvény alkotható.
- A szövetkezetek egyes kategóriáira vonatkozó speciális törvényeknek összhangban kell lenniük vagy egy általános törvényben, vagy egy egységes törvény preambulumban, illetve bevezető rendelkezésében kifejtett alapvető szabályokkal.⁷

A hivatkozás túl részletesnek tűnhet, de az új törvényhozáshoz alapvető tájékoztatást nyújt. A hosszú vagy legalábbis hosszabb távú jogalkotásnál sorba kell venni a lehetőségeket és a tradíciókat is.

Minden valószínűség szerint nehezen realizálható sem az alkotmányon nyugvó alapszabályi rendezés, sem a Ptk. koncepciójából kiolvasható megoldási javaslat, mely szerint a polgári jogi kódex a legjelentősebb jogi személy típusok teljes szabályozási anyagát tartalmazná, természetesen megengedve az eltéréseket, s azok speciális szabályozását a jogi személyek egyes fajtáinál, így a szövetkezeteknél is.

Erős magyar hagyomány a többször fellángoló, érdekvédelmi szervezetek által is táplált speciális ágazati (fajta) szemlélet.

Ezt fejezi ki az a kérdés is, vajon a takarékszövetkezetek és rajtuk keresztül a „Takarékszövetkezeti Integráció” fejlesztése érdekében a szükséges szabályozást a szövetkezeti törvény, a hitelintézetek törvény módosításai, vagy pedig ágazati szövetkezeti kodifikáció útján kell-e elérni.⁸ A lakásszövetkezeti szabályozásra irányuló elképzelés még radikálisabb. E szerint a lakásszövetkezeti szabá-

⁷ A szövetkezetek helyzete és szerepe az új gazdasági és szociális irányzatok fényében. (Kivonat az ENSZ főtitkárának az ENSZ közgyűlése számára A/54/57. szám alatt benyújtott jelentéséből.) *Szövetkezés*, 2000. 1–2. sz. 249–258. p.

⁸ SZÓKE ANDRÁS – LIPTÁK JÓZSEF ATTILA: A takarékszövetkezeti integráció gazdasági pozíciója a hazai bankrendszerben. *Szövetkezés*, 1999. 2. sz. 53–71. p.

lyozás egészének legfontosabb tartalmi elemeit – az egységes szövetkezeti törvény helyett – önálló törvényben indokolt meghatározni. „Az új törvénynek tartalmaznia kell a lakásszövetkezetek gazdálkodásának alapkérdéseit, a lakásszövetkezeti szövetségek, érdekképviselők sajátosságait, a lakásszövetkezeti ellenőrzés alapvető keretszabályozását.”⁹ Végül ennek a „radikális elképzelésnek” gyakorlati megvalósítását szorgalmazó erők – minden ellenkezés ellenére – elősegítették az egységes szövetkezeti törvény koncepcióját nem éppen reprezentáló, a lakásszövetkezetekről szóló 2004. évi CXV. tv. létrehozását.

Ha kronológiai sorrendben felsorolom az utóbbi évek termését, a következő adatokkal találkozhatunk: biztosító, majd hitelszövetkezeti (1995, 1996), termelőszövetkezeti (1999), majd kiemelten: egységes szövetkezeti (2000), ezt követően lakásszövetkezeti, termelői csoport (2004), szociális szövetkezeti, az oktatási intézmény tag részvételével működő iskola szövetkezeti, ismét kiemelten szövetkezeti (2006) törvény, kormányrendelet, és szakminisztériumi rendelet jelent meg, nem is beszélve az EU szövetkezeti törvényről.

Az elképzeléseket és az igényeket tovább lehetne sorolni, de gondolom, a törvényi szabályozás időszakában a lényeghez nem juthatnánk közelebb. A jövőbeni megoldás egy világos, egyértelmű, egységes szövetkezeti szemléletet tükröző törvényi szabályozás mielőbbi létrehozatala és hatályosulása lenne. Addig is – a többi között – egyfajta értékelést szeretnék megfogalmazni, a tévedés jogának fenntartásával.

Kérdés az, vajon a szinte megszámlálhatatlan szövetkezeti modellt lehet-e, kell-e szabályozni? Nem kell és nem is lehet. Arra ugyanis bőven elegendő az alapszabályi rendezés, mert az új szövetkezeti modell kifejezés tulajdonképpen a bemerevedett típus – ágazat – forma hármasságát véglegesen negligáló „forradalmi” szóhasználat, amelyik a szabad mozgásterű kísérletezési lehetőséget jelenti, azt az alkotó szabadságot, melynek azonban mégis van kerete, nevezetesen az általános szövetkezeti törvény és a modell által készített jogszabály.¹⁰

Az egységes szövetkezeti szabályozás tartalmi lényegének szempontjából ugyancsak közömbös a szövetkezetek csoportosítása, osztályozása, kategorizálása, szektorokba sorolása; még az ágazati hovatartozás is irreleváns mindaddig, amíg az általános törvényen belül, vagy azon kívül speciális szabályok nem jelennek meg.

Nehezen lehet meggátolni a szóhasználat burjánzását, a fogalmak különböző értelmezését, a jó-rossz fordítások okozta torzulásokat, azért arra kellene törekedni, hogy a magyar nyelvi hagyományok ápolásával térjünk vissza a jól bevált kifejezésekhez. Így, ha jogi személyek egyik önálló, szerves egységű képződményeit, a szövetkezeteket a jogi személyek egyik fájának tekintjük, máris kézenfekvő a patinás csengésű faj-fajta összefüggés – és a szabályozásban nem is szabad tovább menni. A szövetkezeti modell marad a kísérletezés „vég-

⁹ *Otthon Európában, nemzetközi lakásprogram.* Miniszterelnöki Hivatal összegzése. 2003. január.

¹⁰ Lásd VERES JÓZSEF: *A szövetkezeti modellek jogi szabályozása.* 2004.

telen síkján”. Ugyanakkor vigyázzunk, ugyanis ha társaságok közé soroljuk a szövetkezeteket, mint sajátos személyi-tőke társulásokat, tehát a társaságok rendszerébe rendezzük a szövetkezeteket, akkor azokat csak fajtáknak tekinthetjük!

A realitás talaján maradvá elgondolkodtató a fogalmi és rendszertani egységet megtartó „GT-modell” átvétele, hangsúlyozva a jogi személyiségű személyi-gazdasági társulásnak; a szövetkezeteknek (tehát mint fajnak) kiinduló pontként való kezelését. Ebből következne, hogy a szövetkezeti törvény első (általános) része tartalmazná a valamennyi szövetkezetre érvényes, egységes elvekre épülő általános-átfogó szabályokat, a második (különös) része magába foglalná csoportosítva azokat a speciális szabályokat, amelyek szövetkezeti fajtára érvényesek. (Gazdasági társaság fajtái csak a GT-ben szabályozott formában alapíthatók.)

Itt van azonban a hagyományunk és az európai példák sokaságának zavart keltő dilemmája. Maradni kellene a magyar hagyománynál, s csak a legszükségesebb speciális szabályokat szabadna megfogalmazni, azokat, amelyek egyúttal egy adott szövetkezeti fajta uralkodó jegyeit is megadnák, nevesítenék. Ami ma is evidens fajta: pénzügyi szövetkezet (hitel, takarékos, biztosító), kommunális szövetkezet (lakás, üdülő, garázs stb.), szociális (munka-, iskolai, ifjúsági) szövetkezet (némi aggálllyal); és a különös rész a szabályozási rendszeren belül bő teret biztosítana a később jelentkező igények kielégítésére, pl. az Európai Szövetkezet (ESZ) formának megfelelő szövetkezeteknek stb.

Egy ország jogrendszeri struktúrája adott, és kár azon elmélkedni (álmélkodni), vajon egy európai szövetkezeti országban, pl. Dániában miért nincs külön jogszabály a szövetkezeti formában működőkre, ahol az alapvető jogforrás az alapszabály, s annak ellenére (vagy azért), a szövetkezetek piaci részesevése egyes ágazatokban több mint 90%-os. Magyarországot kötelezheti a klaszszikus hagyomány, a beidegződött struktúra; s ha ez már így van, arra kellene törekedni, hogy a nagyon visszafogott körű speciális (különös részi) szabályozás „általános részben foglaltakon túl” a felbukkanó új szövetkezeti modellnek akkor biztosítson kibontakozási lehetőséget és további segítséget, ha az az egyént, a családi gazdaságot (Ihrig szavaival) a szükséggazdaságot és annak a gazdasági életbe való bekapcsolódását, az egzisztencia biztosítását leghatékonyabban szolgálja.

Úgy tűnik, a lehetséges struktúrák elvileg széttestek. A kritikai éltől tartózkodva, csak tényként említem: máig sem valósult meg sem a hagyományokra épülő társasági konstrukció, sem a Ptk.-ba integrált, kiemelten nevesített jogi személy (a szövetkezet), sem a Ptk.-hoz simuló önálló törvény általános – különös részre bontása, az utóbbiban a lehetőségek (variánsok) rendezésével. Csak bízhatunk, az új Ptk. még nem készült el.

II. 2.

A társaság vagy szövetkezet – szintén meghatározó – kritériuma: a belső viszonyok tartalma, illetőleg a tagsági viszony és annak tartalmi elmei. Előjáróban szeretném leszögezni, hogy a tagsági jogviszonyt egy olyan gyűjtőfogalomnak tekintem, amely a közjogi és magánjogi tartalmánál fogva az adott helyi normában (pl. az alapszabályban) körvonalazódik és egyedi jogviszonyként sohasem jelenik meg. Tekintettel a magyar szabályozási koncepcióra, a tagsági jogviszonynak törvényi (mellőzhetetlen) és alapszabályi (tehát a tagság által elfogadott – diszpozitív – tartalma van, és hogy a két fél (tag és a szövetkezet) ilyen jellegű egyedi jogviszonyt sohasem létesíthet; legfeljebb a tagsági jogviszony tartalmi elemeinek egyikét vagy másikát külön-külön jogviszonyban (megállapodásban, szerződésben) konkretizálhatja (pl. munka, vállalkozás, megbízás, kölcsön... stb.).

Visszatérve az alapkérdésre, a jogi személy belső viszonyait a nevesítés alapjaként „a beszámítási pontokra” figyelemmel így lehet felsorolni:

A törvény szabályozza a megnevezett jogi személy

- alapítását, szervezetét, működését;
- jogokat, kötelezettségeket, felelősséget;
- szervezeti változásokat és a megszűnést.

A belső kapcsolatok tekintetében tehát a két hatályos törvény (Gt., Szvt.) között lényegi eltérés nincs, a felsorolás majdnem azonos. A különbség (az ördög) ugyan a részletekben van, de itt és most szelektálni kell.

A „szabályozási pontok” csoportosíthatók, s azok a belső jogviszonyok tartalmában jelennek meg. Ahogyan már említettem, ezek a viszonyok nagy része nem egymás mellett és egymástól elkülönítve helyezkedik el, hanem egységet képezve tagsági jogviszony formájában jelenik meg; más része a tagsági jogviszonyon alapulva, vagy azzal szoros összefüggésben keletkezik.

A tagsági jogviszony kötelező (amely lehet törvényi vagy belső normában megjelenő) tartalma négy területre terjed ki. Ezek

- a vagyoni viszonyok
- az autonómiát kifejező vezetési viszonyok
- az együttműködést és közreműködést kifejező,
- és felelősségi viszonyok.

Ha jól megnézzük az említett kapcsolatrendszeret rendező szabályokat, azokban az érdek és a cél is megjelenik – legfeljebb nem egyértelműen. A többi között éppen ez eredményezi a határok elmosódását. A gazdasági társaság és a szövetkezet közötti „elvi” különbségek közül egyet-egyét megemlítenék.

a) A vagyoni viszonyok, helyzetek tisztázása, rendezése a legkomplikáltabb feladat. A nemzetközi szövetkezeti alapelvek egyikének (3) megállapítása szerint a tagok igazságosan járulnak hozzá a szövetkezetek vagyonához és azt de-

mokratikusan ellenőrzik, ennek legfőbb biztosítéka, hogy a tagok egyenlő szavazati jogokat (egy tag – egy szavazat) élveznek, és a felhasználási célok, s az azokhoz kapcsolódó korlátozások a tag érdekeit közvetlenül szolgálják. Ha most ezt a sokszor újra fogalmazott tételt a legújabb szövetkezeti törvény indoklási variációjaként idejegyzem, vagyis, hogy: „a gazdasági társaság a tőkét működteti a tulajdonos hasznára, a szövetkezet pedig az együttműködésre képes közösségekben meglévő társadalmi erőforrásokat mobilizálja, olyan erőforrásokat, amelyek egyébként az egyének elkülönült működésével nem érvényesülnek”, akkor ismét egysíkú képet kapunk. Már csak azért is, mert pl. az EU országaiban a határokat átlépő lehetőségeket szabályozó törvényi rendelkezések széles skálájával találkozhatunk. Így általában a kisebbség döntő szavazathoz jutását kizáró, több szavazattal, a tag jogi személyek több szavazatával, vagy a befektető szövetkezeti tagok szavazatai esetenként arányosak lehetnek tulajdoni hányadukkal, 35%-os felső határral (Franciaország). Csak zárójelben jegyzem meg, már az első valóban általános, átfogó szövetkezeti törvényünk (1947: XI. tc.) tervezetének vitája során aggályok fejeződtek ki azzal kapcsolatban, hogy „sokkal harmonikusabb lett volna, ha a törvény azokban valószínűsítette volna meg az egy tag – egy szavazat rendszert, ahol valóban a szövetkezeti eszme érvényesüléséről van szó, de kivételt engedett volna, ahol...tisztán a tőkére vonatkozó kérdésekről van szó.”¹¹

A belső viszonyok legjelentősebb tartalmi elemeit kifejező, a vagyontól független személyi, de főleg a személyi társulást kifejező egy tag – egy szavazat elvnek tūrésai határa is elmosódik. Hogy mennyire hat a társadalmi-gazdasági valóság az oly „tisztá” alapelve, a szövetkezeti tagok számának egyes szférában való csökkenése is mutatja. Sine ira et studio, csak egy-két példát említek. A takarékszövetkezeti tagság létszáma évről évre csökken, de a stabilitásuk nem csak reciprok, hanem feltűnő nagy arányban nő. A kereskedelmi szövetkezeteknél pl. egy szövetkezet több, mint 10.000 fős tagsága 320 főre zsugorodott, s ezen belül az üzletrész tulajdonosok száma 35 főre apadt. A gazdasági társasággá való átalakulás, vagy végelszámolás esetében, az adott szövetkezetben az alig harmincmillió forintos üzletrész tulajdonnal, akár közel kilencszázmillió forintos tényleges tulajdont lehet szerezni.¹² A lakásszövetkezetek vészes stagnálásáról ne is beszéljünk, ha csak ne abból az apropóból, hogy 1988 óta, azaz közel 20 éve egyetlen törvényi rendelkezés sem szól a gazdasági társaságok szövetkezetté való átalakulásáról. Ellenben a fordított helyzetről részletes szabályozást kaphatunk. A lehetőségre pedig éppen gazdasági társasági szakemberek (elsőként Sárközy Tamás professzor) hívták fel a figyelmet.

A rohanó kor nem kedvez a beidegződött és jellegtelen közhelyeknek, így a parttalan önkormányzatoknak sem. Pl. ha egy 2006. évi szövetkezeti törvényben is önkormányzat kifejezéssel találkozunk, az nem lehet más, mint a szervezet

¹¹ NIZSALOVSZKY ENDRE: Az új szövetkezeti jog alapelvei. *Jogászegyleti Szemle*, 1948. 1. évf. 1–2. sz. 67. p.

¹² *Élet és Tudomány*, 2005. 37. 2006. 42. sz. Az AFÉSZ mozgalom 1–2.

autonómiája – annak széles skálájával. Vagyis egy szervezet autonómiája felöleli a tulajdonosi, működési, belső jogalkotói, szervezeti, választási, ellenőrzési tevékenységeket, amelyek valamennyi önálló jogi személyiséggel rendelkező gazdálkodó és egyéb szervezeteknél is megjelennek azzal a lényegre mutató dilemmával: vajon a törvény a döntési jogokat a demokratikus elvek szigorú betartásával és betartatásával személyekhez, tőkéstulajdonosokhoz telepíti-e, vagy valamilyen szelekció alapjain mindkettőhöz.

Sajnálatos ténynek tartom, hogy a rendszerváltást követő törvényi szabályozás nem bújta ki a tartalmat elfedő formákból, s automatikusan átvette a régi szóhasználatot (az önkormányzatot), ami nemcsak jellegtelen, de ezen a területen rossz csengésű is. A szervezetek struktúrájának (szervezetének) kell biztosítékként szerepelnie a szervezetek alapelvek megvalósításához és megvalósulásához; tartalmi elemeit kell a törvénynek szikáran, szabatosan, egyértelműen kifejezni; szabadon hagyva a kitűzött célok eléréséhez és megvalósításához szükséges mozgásteret a szervezetek menedzsment számára. Ugyan már hivatkoztam Kuncz Ödönre, de itt szeretném megismételni, mivel megállapítása még 1930-ban született. Véleménye szerint tehát a szervezetek szervezeti organizációt úgy kell kialakítani, hogy az a szervezetek vezetését a demokratikus elvek helytelen túlzásával ne zavarja, vagy ne bántsa meg, és amely a szervezetek vezetését a folyton változó többségi csoportok játékának ne tegye ki. A végső konklúzió: „...teljesen elhibázott volna az a szervezetek politikája, amely a tagok személyes közreműködését az üzletvezetés közvetlen irányításában és ellenőrzésében akarná megvalósítani. A szervezetek szervezeti organizációjának súlypontjai így a jó vezetés”. Ennek biztosítéka pedig: „a nyilvánosság, az ellenőrzés és a felelősség mind tökéletesebb érvényesülése”.¹³

b) A két jogi személyi tartalomnak egy másik neuralgikus területe a társaság, a szervezet és tagjaik együttműködési kapcsolatrendszere. Ugyanis itt csúcsosodik ki az érdek és a cél meghatározó volta. Pl. egy részvénytársaságban a milliárdos tag is lehet az Rt. munkavállalója, és a kettős pozíció hermetikusan elzárt egymástól, de a szervezetben is lehet kettős pozícióban a tag, tehát a szervezet tagok mellett is létezhet, sőt kell is léteznie egy független munka- és vállalkozási viszonyoknak, de az alapkonceptió szempontjából e kettősnek legtisztább megnyilvánulása a személyi vagy tőketársulás, illetőleg a kettős társulás szimbiózisainak lehetősége, sőt fejlődése. Ennek bizonyítéka a termelői csoportokról szóló miniszteri [2004. (V. 4.) FVM] rendelet, amelyek vagy szervezetként, vagy társaságként működhetnek.

Áttekintve az EU tagállamainak törvényi szabályozását, tagi közreműködéssel nem vagy csak elvéve lehet találkozni. A legkarakterisztikusabbnak a svéd törvény tűnik, így: „a szervezeteknek gondoskodniuk kell a tagok gazdasági érdekeinek érvényesítéséről, ezt kell szolgálni annak a gazdasági tevé-

¹³ KUNCZ ÖDÖN: *Szervezeti jogunk időszerű kérdései*. Centrum Kiadóvállalat Rt. Bp., 1930, 14–16. p.

kenységnek, amelyben a tagok is részt vesznek”. Az igény megfogalmazása ugyan korrekt, de ennél az európai gyakorlat sokkal lazább.

Sorba lehetne venni a többi tartalmi elemet is, de csak a legszignifikánsabbakat próbáltam kiemelni. A már nem először megfogalmazott álláspontom szerint: a szövetkezet az autonómia és az önszegély elve alapján jogi személyként működő, változó létszámú és tőkéjű személyi és gazdasági társaság (társulás), amely önkéntesen létrehozott és demokratikusan irányított, a tagok vagyoni hozzájárulására és közreműködésére épülő vállalkozással tagjai gazdasági, társadalmi és szociális – kulturális szükségleteinek kielégítését segíti elő. Az új Ptk.-ban – nézetem szerint – a szövetkezet jogi minősítése vagy (sajátos) szövetkezeti társaság, vagy negyedik elemként megjelenő szövetkezet lehet (de nem szervezet).

c) A címben rejlő dilemma – nézetem szerint – a nevesített jogi személyek élettől idegen, de klasszikusnak mondott kategorizálásában van: tőketársaság és személyi társaság. A választott mottóval ezért éppen azt kívántam hangsúlyozni, hogy a steril formák nem élethűek. Vannak és egyre jobban lesznek, személyi és tőketársaságok, azokban hol az egyik, hol a másik elem van túlsúlyban.

Ami a jogalkotást illeti, ismétlem, az új Ptk.-ban ma még van lehetőség kiemelt szabályozásra. Vagy úgy, hogy a társaságok keretében mint szövetkezeti társaságok önállóan jelennek meg, vagy negyedik kiemelt szabályozási területként. Bár kissé kategórikusnak tűnik, de végre illene tisztázni, jogilag vajon mi a szövetkezet. (Az elnevezések társadalmi érdekek függvényében változtak.) Tehát szövetkezeti társaság vagy „csak” szövetkezet. (De a Ptk.-ban kiemelve.) Ami pedig a speciális szövetkezeti szabályozásokat illeti, azok száma nem hogy csökken, hanem – sajnos – nő, miniszteri rendeletig devalválódva.

JÓZSEF VERES

A SPECIFIED LEGAL PERSON

Company or Co-operative

(Summary)

The author regarded the inquiry of internale relations in the business association and the co-operative as a kind of legal person as his task.

The aim of the inquiry was to investigate how the components of personal association and capital association take up their position at a economy company or co-operative. The inquiry covered the cogent and dispositive provisions of the regulation. Regulation of the new Civil Code is in progress in Hungary.

According to the result of the inquiry, the legislator's task is to decide how the Persons section should be completed by adding the rules related to co-operatives.

It is possible to manage co-operatives as an independent category or could be regulated by the Company Act.

In his opinion the co-operative does not belong to the group of the business association. In order to ratify this statement the interests of co-operatives should be defined by recording their aims. However – unfortunately – these claims are not supported by neither the Hungarian nor the European regulation showing very diverced picture.